

MONOLINGÜISME I CREATIVITAT

DISCURS CIENTÍFIC I DIVERSITAT LINGÜÍSTICA EN LES CIÈNCIES HUMANES I SOCIALS

DOMINIQUE MAINGUENEAU

Actualment es posa en dubte si el monolingüisme –en la pràctica es tracta de l'anglès acadèmic– facilita la producció de coneixements en ciències humanes i socials. Per a refermar la seua carrera, els investigadors aspiren a donar a conèixer els seus treballs publicant-los en revistes internacionals molt conegudes, les més prestigioses. Però no hem d'ignorar els límits que imposa el funcionament d'aquestes revistes a la producció de coneixements innovadors, susceptibles de qüestionar les rutines intel·lectuals. Podem abonar la idea que en ciències socials i humanes la preservació d'una pluralitat d'espais de producció científica fonamentats en una pluralitat de llengües esperona més la creativitat que un espai únic i homogeni, que tendeix a propiciar un major conformisme.

Paraules clau: revistes científiques, monolingüisme, ciències humanes i socials, anglès acadèmic.

Parlar de «retòrica científica» és posar de relleu els recursos que desplega l'investigador per a fer que el destinatari subscriba el seu punt de vista. Entre aquests recursos n'hi ha un que és tan evident que el solem oblidar: la llengua natural que utilitza. El problema, però, es planteja de manera diferent en les ciències exactes i en les humanes i socials. En les primeres hi ha un cert consens sobre els objectius i els procediments de l'activitat d'investigació i, per tant, la competència s'estableix entre els individus, sotmesos a les mateixes regles. Quant a les ciències humanes i socials, l'activitat la porten a terme grups que poden discrepar bastant sobre els objectius i procediments apropiats, i que, per tant, no juguen amb les mateixes regles exactament. És aquest últim cas el que considerarem ací.

Quan reflexionem sobre les llengües en les quals publiquen els investigadors, tendim de manera natural a preguntar-nos si el monolingüisme afavoreix o no la producció de coneixements. No és aquest el lloc per raonar en termes de defensa de la diversitat de les llengües, que serien com les espècies animals que hauríem de preservar. La idea que diu que els investigadors haurien d'escriure en la seua

llengua materna perquè és la llengua del seu país delata desconeixement de la realitat sociolingüística. En el segle II dC no hauríem fet escriure en gal a un filòsof natiu de Lió explicant-li que el llatí o el grec eren per a ell idiomes estrangers; en el segle XXI un economista no publicarà tots els seus textos en eslovac perquè siga aquesta la seua llengua materna.

El fet que les llengües en què es comunica la ciència siguen diverses representa en principi un obstacle. Per tant, el remei més ràpid no seria que utilitzaren, tots, el mateix idioma? Aparentment, en el món contemporani el candidat natural a aquesta funció és l'anglès acadèmic, sempre, això sí, que la comunitat científica controle acuradament l'ús que se'n fa i vetlle per la claredat d'expressió, la precisió de les definicions, el rigor dels raonaments i dels mètodes i el respecte a les normes bibliogràfiques.

«EL FET QUE LES LLENGÜES EN QUÈ ES COMUNICA LA CIÈNCIA SIGUEN DIVERSES REPRESENTA EN PRINCIPI UN OBSTACLE. PER TANT, EL REMEI MÉS RÀPID NO SERIA QUE UTILITZAREN, TOTS, EL MATEIX IDIOMA?»

■ PRODUCCIÓ I DIFUSIÓ DE DISCURSOS CIENTÍFICS

En realitat, no podem evitar raonar en termes de «llengua»; cal considerar les condicions efectives de producció i de difusió dels «discursos» de coneixement.

Imatge del llibre Georges Perec. *Una vie dans les mots*, de D. Bellos (Seuil, 1994)

L'escriptor francès Georges Perec (1936-1982) va publicar el 1974 una paròdia d'article científic, redactat en anglès, «Experimental demonstration of the tomatopic organization in the soprano (*Cantatrix sopranica* L.)». El tema de l'article és delirant (l'estudi de les reaccions d'una cantant quan li llancen tomaques), però respecta escrupolosament totes les regles de presentació d'articles de les ciències experimentals.

Els científics no existeixen sinó inscrits en comunitats que els legitimen i en les quals es validen els seus enunciats; aquestes comunitats s'associen a diversos tipus de discurs: orals (seminaris, jornades d'estudis, col·loquis, congressos...) o escrits (tesis, projectes d'investigació, manuals, obres col·lectives, revistes, cartells...). Dins d'aquest extens repertori, el gènere discursiu més important és indubtablement la revista. Estrictament jerarquitzades, les revistes científiques són les proveïdores essencials d'autoritat acadèmica. La màxima «*perish or publish*» (“publicar o morir”) deixa clar que per *publish* s'entén publicar articles en revistes, allí on es construeix la carrera d'un investigador: els contractes, la categoria professional, el prestigi. És aquest el model que regna totalment en les ciències «dures» i que va conquistant les ciències humanes i socials. És, doncs, en aquestes que concentrarem la nostra atenció.

Les revistes internacionals que no s'associen a una escola o un país particular són les més prestigioses; és gràcies a aquestes publicacions que, més enllà de la seua diversitat, un camp de coneixement se suposa que pot mostrar la seua identitat, però també és on evidentment hi ha més competència. Imaginem que les revistes més prestigioses foren totes transnacionals i anglòfones. El seu públic es compon d'individus de filiacions religioses

i ètniques i de tradicions intel·lectuals molt diverses. Lògicament, són lectors que no solen compartir més fons cultural que els coneixements globalitzats. Com que es tracta de les revistes que proporcionen un major benefici simbòlic, és sobre elles que recau el control més fort. Els qui hi presenten un article estan en posició de debilitat si tracten de desviar-se de les normes o els supòsits dominants en la comunitat. Han d'escriure en funció de les expectatives dels revisors que avaluaran el seu text. Però com que aquests poden procedir de qualsevol país i de qualsevol corrent d'investigació, els autors tracten d'anticipar-se a l'avaluació dels membres del comitè de revisió adaptant-se per avançat als usos dominants de la revista, els criteris que predominen en la lectura dels números ja publicats. Per la seua banda, per a fer el seu treball els avaluadors han d'adaptar-se a la imatge que es formen d'un revisor globalitzat; és així com esperen legitimar la seua posició d'expert.

Com a resultat d'aquests condicionants, els autors d'articles adopten algunes estratègies de defensa anticipada. En particular: *a)* Introduir totes les referències possibles als autors de la disciplina més citats en les revistes inter-

nacionals. Recorren a aquestes referències considerades autoritzades, l'autor legitima la seua pertinença al camp del saber en qüestió. *b)* Eliminar totes les referències a un patrimoni cultural que no puga compartir un lector globalitzat. La filosofia, per exemple, no queda exclosa d'una revista internacional de ciències humanes i socials, però és preferible citar pensadors recents i que escriuen en anglès: Austin,

Grice, Searle, Wittgenstein... millor que Hegel, Husserl o Bergson. *c)* No allunyar-se de les normes d'estil comunament practicades en la disciplina: des de qüestions lèxiques fins a la composició de textos. Els textos científics fan servir un repertori particularment restringit de vocabulari i construccions sintàctiques, pràctica que facilita el treball dels autors que no són anglòfons nadius.

El desequilibri de forces entre l'aspirant a publicar i la revista certament es veu incrementat pel fet que la majoria dels escriptors no tenen com a llengua materna l'anglès, de manera que fan de la necessitat virtut: quan no s'és un parlant natiu, convé no assumir riscos si el que es vol és ser acceptat.

Lògicament, una dinàmica com aquesta tendeix més a l'empobriment de la creació científica que a l'originalitat, abans al consens que a la discrepància, ja que són els articles que menys coneixements originals produeixen els que tenen les majors oportunitats de ser acceptats sense dificultat.

**«ESTRICTAMENT
JERARQUITZADES, LES
REVISTES CIENTÍFIQUES
SÓN LES PROVEÏDORES
ESSENCIALS D'AUTORITAT
ACADÈMICA»**

L'escriptor francès Georges Perec (1936-1982) va publicar el 1974 una paròdia d'article científic, redactat en anglès: «Experimental demonstration of the tomatopic organization in the soprano (*Cantatrix sopranica L.*)». El tema de l'article és delirant (l'estudi de les reaccions d'una cantant quan li llancen tomaques), però respecta meticulosament totes les normes de presentació d'articles de les ciències experimentals. Heus ací el principi:

Tal com, al tombant de segle, van observar Marks i Spencer (1899), que van donar nom a la «reacció a crits», els impressionants efectes de la tomaca llançada a les sopranos ja havien estat extensament descrits. Encara que nombrosos estudis conductuals (Zeeg i Puss, 1931; Roux i Combaluzier, 1932; Sinon et al., 1948), patològics (Hun i Deu, 1960), comparatius (Karybb i Skylla, 1973) i de seguiment (Else i Vire, 1974) han permès fer una descripció acurada d'aquestes respostes típiques, tant les dades neuroanatòmiques com les neurofisiològiques són, per bé que nombroses, sorprenentment confuses. Posteriorment, a final dels anys vint, demostracions clàssiques de Chou i Lai (1927a,b,c, 1928a,b, 1929a, 1930) van descartar la hipòtesi merament reflexa nociceptiva faciofacial que havien sostingut durant molts anys certs d'autors (Mace i Doynes, 1912; Payre i Tairnelle, 1916; Sornette i Billeveyzé, 1925).

(Perec, 1991, p. 13)

La lectura d'aquest text ens fa adonar que només el respecte minuciós a les regles d'aquest gènere de discurs, associat al domini de l'anglès científic, ja li confereix a priori una forta autoritat i imposa un efecte de veracitat. Per sort, l'autor, com se sol fer en les paròdies, amaneix el seu text de referències bibliogràfiques còmiques («*Chou et Lai*» nom d'un dirigent xinès, «*Payre et Tairnelle*», homònim de "Pare etern" en francès...) que recorden al lector que el text que està llegint no és més que una falòrnia.

Aquesta paròdia no pot sinó fer-nos pensar en el famós «cas Sokal»: el físic Alan Sokal havia aconseguit que una prestigiosa revista americana, *Social Text*, li publicara un article fantasiós titulat «Transgressing the Boundaries: Toward a Transformative Hermeneutics of Quantum Gravity» ("Traspassar les fronteres: cap a una hermenèutica transformadora de la gravetat quàntica") (Sokal, 1996). Certament, el contingut de l'article era un pur disbarat, però s'adaptava als criteris habituals de la revista. La falòrnia, l'havia muntada Sokal per ridiculitzar els pensadors

**«LA DINÀMICA DE LES
REVISTES CIENTÍFIQUES
TENDEIX MÉS A
L'EMPOBRIMENT DE LA
CREACIÓ CIENTÍFICA QUE
A L'ORIGINALITAT, ABANS
AL CONSENS QUE A LA
DISCREPÀNCIA»**

Si no preservem una diversitat d'espais lingüístics de circulació i avaliació del saber, correm el risc d'afavorir una situació que podríem catalogar de diglòssia acadèmica, desfavorable a la creació de saber. En la imatge, cartell del Dia Europeu de les Llengües, que se celebra el 26 de setembre.

postmoderns. Però podríem també extraure una lliçó: hi ha prou d'adaptar-se als criteris habituals d'una comunitat discursiva per ser convincent, independentment de la qualitat del contingut.

■ PERILLS D'UN ESPAI GLOBALITZAT

En un espai globalitzat monolingüe de producció i circulació de textos, els principals especialistes en una disciplina escriuen en les mateixes revistes, són membres dels mateixos patronats honorífics o de les mateixes juntes assessores, participen en els mateixos congressos, en els mateixos seminaris internacionals, etc. Interessos com ara un sentiment natural de fraternitat els porten a evitar d'accentuar els conflictes teòrics, a no prestar-los gaire atenció. Els valors d'integració en la comunitat són els que predominen, i els debats tracten qüestions menors.

Ara bé la qualitat de la investigació està constantment amenaçada per dos perills contraposats. El primer, el més visible, és el sectarisme; el segon, que no se sol posar tan de relleu, però que també és ben real, és el consens que progressivament imposa rutines a la investigació: els investigadors són cada vegada més uns professionals que fan la seua feina i que eviten de contestar els pressupòsits dominants.

La capacitat de transcendir els particularismes no és necessàriament un factor de creació intel·lectual. Si així fóra, Holanda o Bèlgica, en contacte amb les tradicions germanòfones, anglòfones i francòfones o els països d'Amèrica Llatina, en contacte alhora amb els Estats Units i Europa, haurien de ser els països més creatius. En realitat, convindria més prendre nota del fet que en ciències humanes i socials no hi ha contradicció entre el caràcter local de la producció de coneixement i la seua vocació d'universalitat. Si es vol esborrar tota adscripció a una experiència prereflexiva, geogràficament i històricament localitzada, la producció de coneixements s'arrisca a convertir-se en cosa d'institucions que s'autovaliden a força de seguir unes rutines.

Podem pensar que, des d'aquest punt de vista, l'existència d'una pluralitat de llengües de comunicació científica, associades a espais de circulació prou amplis, pot representar un paper positiu. Els lectors de les revistes globalitzades i els de revistes que podríem denominar «idiomàtiques» (en el sentit que estan associades a una llengua o un grup de llengües veïnes, com les llengües escandinaves o les romàniques) són per naturalesa diferents. En el cas dels lectors «idiomàtics», cobra importància el rerefons cultural comú. L'escriptor sap que ell escriu per a un públic que, més enllà de la mera pertinença a la mateixa disciplina, comparteix amb ell nombroses referències culturals i un cert nombre de pressupòsits epistemològics. Com que l'espai de circulació de la revista està més restringit, un autor pot imposar la seua singularitat més fàcilment. En aquest mercat relativament protegit no cal donar constantment proves del dret propi a publicar un article adaptant-se al mínim comú denominador d'un públic planetari. Aquesta diversitat afavoreix també una relació més íntima amb la llengua, sempre important en el treball conceptual de les ciències humanes i socials o de la filosofia. Afavoreix també l'obertura cap a corrents de la disciplina diferents dels dominants a escala internacional.

**«EL TREBALL DELS
INVESTIGADORS NO
ÉS NOMÉS PRODUIR
CONEIXEMENTS, SINÓ
TAMBÉ PRESERVAR LES
CONDICIONS QUE PERMETEN
PRODUIR CONEIXEMENTS
ADAPTATS A L'ÈTICA
CIENTÍFICA»**

Si no conservem una certa varietat d'espais lingüístics de circulació i avaluació del coneixement, correm el risc d'abocar-nos cap a una situació que podríem catalogar de diglòssia acadèmica, desfavorable per a la creació de saber; hi haurà d'una banda publicacions internacionals en anglès, úniques fonts de prestigi però poc originals; i d'una altra, publicats en multitud de llengües vernacles, textos «locals», de poc de prestigi, de qualitat molt desigual. Paradoxalment, el conformisme triomfa-

rà en les revistes globalitzades, aquelles que es lleixen i són font d'autoritat, no tant per la voluntat dels administradors de les publicacions –que busquen el resultat contrari– sinó per la lògica interna de la institució.

■ LLENGUA DE PRODUCCIÓ I DE TRANSMISSIÓ DE CONEIXEMENTS

Convé, per tant, no confondre llengua de *producció* i llengua de *transmissió*. No es tracta de rebutjar l'anglès com a idioma dominant de circulació del saber a escala mundial, sinó de combatre la idea que el monolingüisme generalitzat afavoriria, per definició, la crea-

El desequilibri de forces entre l'aspirant a publicar i la revista es veu incrementat pel fet que la majoria dels escriptors no tenen com a llengua materna l'anglès, de manera que fan de la necessitat virtut: quan no s'és un parlant natiu, convé no assumir riscos si el que es vol és ser acceptat. Dalt, portades de diverses revistes científiques.

ció de coneixements. L'important és preservar les «tradicions» que escapen a l'alternativa entre l'àmbit global i el local. El «global» fa referència ací a investigacions adaptades als pressupòsits dominants a escala planetària i que afavoreixen la carrera dels investigadors, ansiosos per integrar-se en una comunitat globalitzada. El «local» fa referència a corrents, escoles o territoris (espais nacionals, regionals, i també a una sola universitat o a un sol departament d'aquesta universitat) marginats, sense difusió ni prestigi, que tenen lloc en l'acollidor espai d'un grup arrecerat en els seus conceptes i valors.

Quant a internet, aquestes tradicions no es poden circumscriure a un espai nacional o plurinacional compacte i són més sòlides quan es poden aplegar en una llengua o en un grup de llengües relacionades. A més, lluny de recloure'l en un espai, permet que un investigador pugui participar en diversos espais, amb totes les formes d'hibridació imaginables: l'investigador britànic

**«CONVÉ AFAVORIR
L'APARICIÓ DE REVISTES
DE PRESTIGI EN DIVERSES
LLENGÜES, EN COMPTE
D'ASSOCIAR DIRECTAMENT
ANGLÈS I PRESTIGI»**

comparteix l'anglès amb els Estats Units però alhora és europeu; l'investigador argentí comparteix l'espanyol amb els espanyols però és també sud-americà. Els investigadors francesos són alhora part d'un espai francòfon internacional, i també part d'un espai de llengües romàniques, part d'un espai europeu i evidentment d'un espai francès. La diversitat lingüística no fa justícia a aquesta diversitat, però contribueix a preservar-la.

Hom pot, però, preguntar-se si el mot *tradicció* està ben aplicat. Fa la impressió d'un conjunt homogeni lligat a unes arrels nacionals i a una llengua; afavoreix a més la relació amb un passat, en perjudici de les interaccions sincròniques. Més que no de tradicions convindria parlar d'espais de confrontació, noció que implica, certament, una frontera amb un exterior, però també fronteres internes, l'existència de posicionaments diferents al si d'un mateix espai. Per la seua diversitat, aquests espais de confrontació fan més fàcilment visibles els supòsits teòrics en què es basa cadascun. Si adoptem aquesta perspectiva, ens veiem incitats a dissociar prestigi i monolingüisme. Això significa en particular que convé afavorir l'aparició de revistes de prestigi en diverses llengües, en compte d'associar directament anglès i prestigi. Així doncs, no hem de confondre llengua de producció i llengua de difusió de coneixements. És normal que la llengua dominant en els intercanvis internacionals, l'anglès, serveixi per a difondre els continguts de ciències humanes i socials, però no és pas evident que siga necessàriament garantia de qualitat en la producció de coneixements.

Vertaderament, hi ha quelcom de perturbador a privilegiar el conflicte, però és una condició necessària per a la innovació intel·lectual, que és en últim terme la finalitat de la investigació. El treball dels investigadors no és només produir coneixements, sinó també preservar les condicions que permeten produir coneixements adaptats a l'ètica científica. ⊕

REFERÈNCIES

- Perec, G. (1991). *Cantatix sopranica L. et autres écrits scientifiques*. París: Seuil.
- Sokal, A. (1996). Transgressing the boundaries: Towards a transformative hermeneutics of quantum gravity. *Social Text*, 46/47, 217–252. doi: 10.2307/466856

Dominique Maingueneau. Catedràtic de Ciències del Llenguatge a la Universitat París-Sorbona. Des de fa dècades, la seua investigació està centrada en la lingüística francesa i l'anàlisi del discurs. Alguns dels seus llibres més recents són *Discours et analyse du discours* (Armand Colin, 2014) i, amb J. Angermüller i R. Wodak, *The discourse studies reader. Main trends in theory and analysis* (John Benjamins, 2014).